

Útrpné a hrdelní právo a Josefův trestní zákoník

Andrea Kynclová

Dříve bylo trestní právo upravováno pouze normami vydanými jako součást zemského zřízení. Mezi lety 1707 – 1708 byl však vydán trestní zákoník Josefa I. Byl to tedy první samostatný trestní zákoník u nás. Byl vydán v německém jazyce, ale samozřejmě byl přeložen i do jazyka českého. O to se zasloužil převážně Kryštof Jan Kupec z Bílenberka (přelom 17. /18. století, právník). Zviditelnil se svou činností při hrdelních aférách, například pronásledování francouzských žhářů nebo při procesu s vrahy židovského konvertity Šimona Abelese (12 – ti letý pražský Žid, který měl zájem o přijetí křtu).

Josefův zákoník vycházel ze zákoníku Ferdinanda III. pro Rakousko, který byl vydán roku 1656 → podle jeho vzoru byl vypracován i zákoník Marie Terezie. Tento Josefův zákoník upravuje hlavně trestní právo procesní, popisuje se tu, jak má probíhat soud a jaký je rozdíl mezi procesem akuzačním a inkvizičním. Tento zákoník se především zaměřuje na proces inkviziční. Je důležité říct, že tato inkviziční zásada není to samé jako inkvizice. Obviněný zde není stranou a nemůže před soudem vystupovat samostatně. Je pouze vyslýchán a vyšetřován a pak je buď odsouzen, nebo osvobozen. Nic jiného nemůže podnikat (při akuzačním principu jsou strany tři: obviněný, žalující a soud).

Vše začínalo obsazením hrdelního soudu a přísahami přísedících a více méně se spoléhalo a čekalo na to, než někdo někoho udá. Jedno z práv, který obviněný měl, bylo to, že mu mohlo být sděleno jméno toho, kdo ho udal. Ale udavač může naopak zažádat o to, aby se obviněný zaručil, že ho v případě osvobození nebude pronásledovat. Soudní řízení se dělilo na generální inkvizici a speciální inkvizici. Při generální inkvizici se zjišťovalo, jak a jestli vůbec byl trestní čin spáchán, dále se zajišťovaly důkazy a zjišťoval se společenský status obviněného. Obviněný mohl být stíhán i na svobodě. Po té je na řadě inkvizice speciální, kdy probíhal výslech obviněného a předvedení důkazů. V inkvizičním procesu hrály hlavní roli otázky kladené obviněnému. Právě těmto otázkám se zákoník velmi věnuje. Každá otázka měla obsahovat jeden dotaz. Výslech měl být veden nezaujatě. Řízení bylo plně v rukách soudu. Další článek, který byl v zákoníku obsažen, se jmenoval „O obtížnosti z jistence“ – jsou zde instrukce, jak usvědčit obviněného. Dále jsou zde příklady jednotlivých zločinů a jak při jejich vyšetřování postupovat. Stejně jako dnes byly v Josefově zákoníku rozepsané polehčující, ale i přitěžující okolnosti. Mezi polehčující patřilo i opilství – pochází odtud rčení: „Je opilý jak zákon káže“. Polehčující okolností bylo i to, když bylo jasné, že se zločin

stal, ale chyběl důkaz. Například ale zabití nočního zloděje nebo zabití „povětrně“ osoby bylo zcela beztrestné.

Josefův zákoník samozřejmě hovoří i o tortuře neboli mučení. Útrpný výslech probíhal pomocí mučidel. Dříve byl totiž názor takový, že přiznání je hlavní důkaz. Tortura nesměla být užívána u těhotných žen, u žen v šestinedělí, u hluchých a němých, u mentálně zaostalých, u trpících nebezpečnou nemocí a jak zákon píše u „střeštěných“. Dále tortury měli být ušetřeni císařští a královští rodové, doktoři a vladykové. Tortura měla pět stupňů: šněrování, palečnice, šroubovací boty, vhození a tažení na žebříku za sucha a v neposlední řadě užití ohně. Torturou se nejdříve hrozilo, a když ani to nepomohlo, tak se přešlo ke konání trestu.

Josefův zákoník vycházel hodně ze středověkého pojetí trestní činnosti. Odkazuje se také na zákoník Karla V. z roku 1532 na Carolinu, který u nás nikdy neplatil. A to ve věci pronásledování cikánů, které bývalo velmi kruté. Velká změna byla provedena u práva azylního. Dříve, když se pachatel vážného trestního činu uchýlil do kostela či kláštera, tak nemohl být vydán. V Josefově zákoníku bylo právo azylu zrušeno.

Kapitola Josefový vlády: Rozšiřující se obzory

Josef I. usedl na trůn 5. května 1705 a zemřel roku 1711. Josefova vláda spadala do období pobělohorského. V období jeho vlády působili velcí umělci a vznikala jejich díla. Období jeho vlády se tedy také nazývalo období manufakturní.

Na konci 17. století (přesněji po 30 - ti leté válce) byla státní pokladna ve špatném stavu. Měla pomoci účinnější berní politika. Hlavním příjmovým zdrojem byla pozemková daň, která pokrývala vojenské potřeby. Dále ke zlepšení daňového výnosu měl pomoci soupis půdy, tzv. katastr. Neustále se snažilo o jeho zdokonalování. Hospodářská politika, která měla také pomoci zemi dostat se z katastrofálního stavu, vycházela z merkantilistických požadavků. K vyvrcholení došlo právě za vlády Josefa I. Hlavní představitelé tohoto rakouského merkantilismu byl Johann Joachim Becher (specializovaný ekonomický teoretik, původně osobní lékař německých kurfiřtů, měl také alchymistické sklony a věřil v přeměnu kovů), další osobností byl Philip Wilhelm von Hörnigk – ten sepsal spis „Rakousko nade všecko, stačí jen chtít“, dalším představitelem byl Schröder, Jan Kryštof Bořek a Christian Julius Schierl von Schierendorf. Předkládali své návrhy panovníkovi či významným státním činitelům, často ke svým návrhům sbírali různé citace a předpisy. Merkantilisté chtěli vytvořit obchodní styk. Chtěli vytvořit lepší podmínky pro rozvoj již stávajících aktivit. Již za

Leopoldovy vlády vznikaly první snahy o zlepšení hospodářské politiky. Již tehdy bylo jasné, že budou muset začít fungovat nové státní orgány, které měly určovat strategii hospodářské politiky. Příklad se bral také z obchodní metropole Slezska-Vratislav. Zavedlo se také směnečné právo. Velkou výhodou směníku a tohoto práva byla jejich lehká převoditelnost, vykonatelnost závazků. Také to bylo určitě snazší pro dopravu do míst a byly také hůře odcizitelné. Merkantilista Schierendorf navrhoval dále zřízení peněžitého ústavu, který nazval asekurační banka. Ta měla snižovat nebezpečí platební neschopnosti, dále navrhoval zřídit akademii, která měla sledovat nové výrobní a technologické postupy. Další merkantilista Jan Kryštof Bořek chtěl povznést královská města. V letech 1704/ 1705 byla zřízena komise pro zvelebení a povznesení královských měst a Bořek jí byl v čele. Členy této komise byli i hrabě Přehořovský – sekretář dvorské komory a také hrabě Kinský.

První krok k nové hospodářské politice přišel již koncem 17. století. Již tehdy bylo jasné, že k řešení hospodářsko – politických problémů bude muset být založen nový státní orgán. Vznikaly nové komise a deputace, například již zmíněná komise pro povznesení a zvelebení královských měst, která se skládala ze šlechtických a stavovských hodnostářů. Z její činnosti vznikla instrukce 10. prosince 1706, která upravuje hospodaření měst obecními příjmy, taxní řád byl publikován až roku 1711. Psalo se zde o vybírání soudních poplatků. Tyto poplatky se vybíraly hlavně u magistrátů měst pražských. Platila ji například i Karlova univerzita. 23. října 1709 vznikla deputace, která se zabývala hospodářskou politikou. Ona, stejně jako předchozí komise, se skládala z duchovního, panského a městského stavu. V letech 1705/1706 vznikla Stavovská komerční deputace, která se zabývala státními financemi a jejich krytím. Zaváděly se také manufaktury. Pro podnikatele byly doporučovány značné výsady a imunity. Ozývá se i požadavek náboženské tolerance.

Období Josefových vlády přišlo s něčím novým, šlo o tzv. akcízy, což byly nepřímé daně. Jejich dopad byl plošný, což nebylo úplně plus, protože se nerozlišovali bohatí a méně majetní. 11. prosince 1708 byl vyhlášen Všeobecný akcizní řád v království Českém. Tento řád se týkal i cel. Akcízy spadaly pod stavovskou berní správu, kterou řídila deputace nad akcízy. Pro akcízy byl i nejvyšší kancléř hrabě Václav Norbert Oktavián Kinský. Roku 1814 však nakonec akcízy padly, ale snaha o zlepšení pozemkové daně pokračovala. Vznikl společný kongres stavovských zástupců. Pokračovatelem deputace, která vznikla v letech 1705 – 1706 byl nový hospodářsko-politický útvar, který byl však ustanoven až po Josefově smrti a neměl už takový stavovský ráz. Chvíli se mu říkalo merkantilní kolegium, později takzvané komerční kolegium.

Do Josefovy vlády patří také první pokusy vytvořit učiliště. Byl to první krok k vytvoření vysokého učení technického. Josef také uznával cechovní sdružování, například ovčáky, což pro každou profesi byla velká pocta.

Je potřeba se také zamyslet, zda byl Josef ochoten tolerovat stavovskou berní samosprávu. Odpověď je samozřejmě ano, protože stavové měli stále velké slovo ve veřejném životě země.